

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Dziedzictwo kulturowe a prawa człowieka

Author: Jakub Janczyk

Citation style: Janczyk Jakub. (2018). Dziedzictwo kulturowe a prawa człowieka. W: I. Topa, M. Półtorak (red.), "Powszechny system ochrony praw człowieka : podsumowanie dekad" (S. 150-159). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

JAKUB JANCZYK*

Dziedzictwo kulturowe a prawa człowieka

Wprowadzenie

Powszechna ochrona dziedzictwa kulturowego stanowi obecnie przede wszystkim przedmiot międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Konieczność zapewnienia ochrony szeroko rozumianym zabytkom podczas działań militarnych kształtuje się na wielu płaszczyznach. Szczególnej uwagi wymagają obiekty niosące za sobą określony walor artystyczny lub kulturowy. Pozbawienie bowiem wroga dobra kulturowego stanowi nie tylko uszczerbek materialny, lecz przede wszystkim utratę przekazywanego z pokolenia na pokolenie dziedzictwa¹. Ochrona dziedzictwa kulturowego kojarzona jest głównie z zabezpieczeniem określonych miejsc przed skutkami konfliktu oraz ewentualną kwestią odpowiedzialności za naruszenia międzynarodowych obostrzeń wynikających z Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktów zbrojnych wraz z jej protokołami² i Konwencji UNESCO o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego³. Zburzenie posągów Buddy w Bamianie w 2003 roku, a także zbombardowanie Starego Miasta w Dubrowniku w 1991 roku dały asumpt do dyskusji nad koniecznością ponownej weryfikacji aktualnego systemu ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego. Dostrzeżono bowiem, że dotychczas przyjęte normy prawa międzynarodowego nie są dostosowane do problemów współczesnego świata, w szczególności do nowych typów konfliktów zbrojnych (wojna w byłej Jugosławii ujawniła nieskuteczność umów międzynarodowych w odniesieniu do konfliktów niemających charakteru międzynarodowego, zaś konflikt w Afganistanie i zburzenie posągów Buddy – w zakresie konfliktów asymetrycznych i działań terrorystycznych).

* mgr, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski.

¹ A. PRZYBOROWSKA-KLIMCZAK: *Rozwój ochrony dziedzictwa kulturalnego w prawie międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku*. Lublin 2011, s. 14.

² Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. Dz.U. z 1957, nr 46, poz. 212, załącznik.

³ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. Dz.U. 1976, nr 32, poz. 190.

Praktyka niszczenia dziedzictwa kulturowego jest wpisana w historię ludzkości. Akty ikonoklazmu stanowiły odwieczny element symbolicznego zwycięstwa nad wrogiem⁴. Działalność tzw. Państwa Islamskiego na Bliskim Wschodzie wykształciła jednak nowy typ wandalizmu, który (z zazwyczaj ubocznego elementu taktyki skonfliktowanych stron) stał się celem bezpośrednim. Ponadto dobra kultury zmieniły się w źródło finansowania organizacji terrorystycznej, ale także szczególnie rodzaju budulec dla ekstremistycznej propagandy⁵. W doktrynie, a także w licznych artykułach, pojawiają się pojęcia: terroryzm kulturowy, czystka kulturowa lub też wandalizm kulturowy⁶. Konieczność zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego przed terroryzmem wymaga poszukiwania nowych rozwiązań, a także szczególnej interpretacji aktualnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego.

Prawa kulturalne

W powszechnym systemie praw człowieka wyróżnia się obok praw osobistych i politycznych prawa socjalne, ekonomiczne oraz kulturalne. Kulturalne prawa człowieka stanowią globalnie ujęte normy, odnoszące się do wszelkich przejawów kultury w życiu jednostki jako istoty kulturalnej⁷. Samo pojęcie praw kulturalnych nie zostało w sposób jednolity określone w aktach prawa międzynarodowego. Uważane je za mniej rozwinięte i nieskonkretyzowane w porównaniu do pozostałych praw człowieka. Prawa kulturalne jako prawa człowieka II generacji stanowią otwarty katalog, zaś poszczególne z nich definiowane są w różnorodny sposób. Można bowiem uznać za prawa kulturalne indywidualne prawo dostępu do dóbr kultury, które zostało zawarte w konstytucjach wielu państw⁸. Uważa się także, że kultu-

⁴ L.A. AMINEDDOLEH: *Cultural Heritage Vandalism and Looting: The Role of Terrorist Organizations, Public Institutions and Private Collectors*. "Santander Art & Culture Law Review" 2015, no. 2, s. 29.

⁵ M. SABACIŃSKI: *Dziedzictwo kulturowe jako narzędzie w rękach tzw. Państwa Islamskiego*. „Cenne – Bezcenne – Utracone” 2015, nr 3/4, s. 57.

⁶ Pojęcie *cultural cleansing*, które może zostać przetłumaczone jako „czystka kulturowa” zostało użyte przez dyrektora generalną UNESCO Irinę Bokową podczas obrad Rady Bezpieczeństwa ONZ 24 marca 2017 r. przed podjęciem rezolucji 2347 S/RES/2347 (2017), uznającej celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego za zbrodnię wojenną. Pozostałe pojęcia, tj. *cultural terrorism* pojawiają się w wielu artykułach publicystycznych dotyczących aktualnych wydarzeń na Bliskim Wschodzie. Zob. np. C. CRAMPTON: *How "cultural terrorism" became a matter of international law*. "New Statesman", 25.11.2015. Tekst dostępny: <https://www.newstatesman.com/culture/observations/2015/11/how-cultural-terrorism-became-matter-international-law> [dostęp: 29.10.2017].

⁷ A.M. KOŚCIŃSKA: *Kulturalne prawa człowieka, regulacje normatywne i ich realizacja*. Lublin 2014, s. 76.

⁸ W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, Dz.U. z 1997, nr 78, poz. 483, prawa te zostały zawarte m.in. w art. 73 gwarantującym wolność korzystania z dóbr kultury. Podobną treść znajdujemy także w Preambule Konstytucji Republiki Francuskiej z 26 października 1946 roku: „La Na-

ralne prawa człowieka obecnie mogą być definiowane jako swego rodzaju kolektywne prawa do wspólnego dziedzictwa ludzkości⁹. Nie można jednak pominąć ich obecności w istotnych aktach, takich jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka¹⁰, gdzie w art. 27 wskazano, że „każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw”. Pojawiają się także między innymi w artykułach 13 i 15 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹¹.

Wraz z przyjęciem Deklaracji Rady Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych z 26 marca 2009 roku¹², prawa kulturalne stały się integralną częścią praw człowieka. Ponadto podkreślono, że mają one charakter uniwersalny, są niepodzielne, wzajemnie ze sobą powiązane i współzależne. W świetle tej Deklaracji ustanowiono także mandat niezależnego eksperta ds. praw kulturalnych, który następnie na mocy rezolucji 19/6 z 2012 roku przekształcony został w tytuł specjalnego sprawozdawcy ds. praw kulturalnych¹³. Aktualnie mandat ten pełni Karima Bennouna, skupiając się przede wszystkim na aspekcie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego i wpływu tych praktyk na prawa człowieka. Prawa kulturalne stanowią więc rolę gwaranta poszanowania szerszego systemu praw jednostki z uwzględnieniem kulturowej różnorodności¹⁴.

Warto także odnieść się do wcześniejszej, równie istotnej, Powszechnej Deklaracji UNESCO o różnorodności kulturowej¹⁵. Zgodnie z jej treścią „kultura przyjmuje różne formy w czasie i przestrzeni. Różnorodność ta wyraża się w oryginalności i mnogości tożsamości, cechujących grupy i społeczeństwa tworzące ludzkość”¹⁶.

tion garantit légal accès de l'enfant et de l'adulte à l'instruction, à la formation professionnelle et à la culture”.

⁹ A.M. KOSIŃSKA: *Kulturalne prawa człowieka...*, s. 77.

¹⁰ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r. Rez. ZO ONZ 217 A (III). http://ms.gov.pl/prawa_czl_onz/prawa_czlow_12.doc, 06.10.2007.

¹¹ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. z 1977, nr 38, poz. 169.

¹² Rada Praw Człowieka ONZ: Expert indépendant dans le domaine des droits culturels. Rezolucja z dnia 26 marca 2009.A/HRC/RES/10/23.

¹³ Rada Praw Człowieka ONZ: Rapport de la Rapporteuse spéciale dans le domaine des droits culturels, 3 lutego 2016.A/HRC/31/59.

¹⁴ Rada Praw Człowieka ONZ: Rapport de l'Experte indépendante dans le domaine des droits culturels, Mme Farida Shaheed, soumis en application de la résolution 10/23 du Conseil des droits de l'homme, Nations Unies, 22 marca 2010.A/HRC/14/36.

¹⁵ UNESCO: Powszechna Deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej, przyjęta jednomyślnie na 31. sesji Konferencji Generalnej UNESCO, Paryż, 2 listopada 2001. Tekst dostępny: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Dekl_o_roznorodnosci.pdf [dostęp: 30.10.2017].

¹⁶ „[...] Różnorodność kulturowa jako źródło wymiany, innowacyjności i kreatywności jest dla rodzaju ludzkiego równie niezbędna jak różnorodność biologiczna dla przyrody. W tym znaczeniu stanowi ona wspólne dziedzictwo ludzkości i musi zostać uznana oraz potwierdzona dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń”; *ibidem*, art. 1.

Różnorodność kulturowa powinna podlegać ochronie, co bezpośrednio wynika z poszanowania godności człowieka, jak i przesłanek etycznych. Jej poszanowanie związane zostało szczególnie z mniejszościami oraz ludami autochtonicznymi, które najbardziej narażone są na utratę kulturowej tożsamości. W dodatku, ochrona różnorodności kulturowej nie może stanowić pretekstu do łamania lub ograniczania innych praw człowieka¹⁷. Zgodnie z treścią deklaracji UNESCO realizacja praw kulturalnych jest niezbędnym składnikiem rozwoju tej różnorodności¹⁸.

Kwestia praw kulturalnych i różnorodności kulturowej została też rozszerzona w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 18 grudnia 2009 roku¹⁹. Podkreślono w niej, że rozwój oraz zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego oraz tradycji jest niezwykle ważne dla wszystkich ludów i narodów. Zgodnie z treścią rezolucji różnorodność ma znaczący wpływ na umocnienie pluralizmu kulturowego, a także na realizowanie samych praw człowieka i ustanowieniu przyjaznych stosunków między „ludami i narodami świata”²⁰.

Innym elementem służącym wzrostowi rangi praw kulturalnych jest tzw. proces antropologizacji prawa, a zatem odgrywania coraz większej roli kultury w życiu codziennym człowieka. Antropologizacja prawa międzynarodowego polegać ma przede wszystkim na „stopniowym reinterpretowaniu pojęcia kultury, zmierzającym ku uwzględnianiu jej szerokiego, antropologicznego rozumienia oraz na dostrzeżeniu konsekwencji takiego ujmowania kwestii kulturowych dla stosowania

¹⁷ „Każdą twórczość czerpie z korzeni tradycji kulturalnej, ale rozwija się w kontakcie z innymi kulturami. Dlatego też dziedzictwo, we wszelkich swych przejawach, powinno być zachowane, dowartościowane oraz przekazane przyszłym pokoleniom jako świadectwo doświadczeń i dążeń ludzkich, w celu wzbogacania twórczości w całej jej różnorodności oraz budowania prawdziwego dialogu między kulturami”; *ibidem*, art. 7.

¹⁸ „Prawa kulturalne stanowią integralną część praw człowieka, powszechnych, niepodzielnych i współzależnych. Rozwój różnorodności twórczej wymaga pełnej realizacji praw kulturalnych, takich jak je definiuje artykuł 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz artykuły 13 i 15 Międzynarodowego Paktu dotyczącego Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Każdy człowiek powinien w związku z tym móc wypowiadać się, tworzyć i upowszechniać swoje dzieła w dowolnym języku, a szczególnie w języku ojczystym; każdy człowiek ma prawo do edukacji i kształcenia na odpowiednim poziomie, w pełni szanujących jego tożsamość kulturową; każdy człowiek ma prawo uczestnictwa w życiu kulturalnym wedle swego wyboru oraz do realizacji własnych praktyk kulturowych, w granicach narzuconych przez poszanowanie praw człowieka oraz podstawowych wolności”; *ibidem*, art. 5.

¹⁹ Zgromadzenie Ogólne ONZ: Droits de l'homme et diversité culturelle. Rezolucja z dnia 18 grudnia 2009. A/RES/64/174

²⁰ „Considère que le respect de la diversité culturelle et des droits culturels de tous renforce le pluralisme culturel et, de ce fait, contribue au développement des échanges de savoir et à la compréhension des contextes culturels, fait progresser partout l'application et l'exercice des droits de l'homme universellement reconnus et favorise l'instauration de relations amicales stables entre les peuples et les nations de par le monde” ; *ibidem*, art. 6

prawa międzynarodowego w praktyce²¹. Warto też zwrócić uwagę na tzw. zwrot kulturowy (ang. *cultural turn*) we współczesnym prawie międzynarodowym, które z traktowania kultury *sensu largo* wyłącznie jako kultury wysokiej, swego rodzaju luksusu, przeistoczyło się w podkreślanie jej wartości i istotnego znaczenia w życiu i działalność człowieka²².

Aktualna praktyka organizacji i organów międzynarodowych, z ONZ na czele, wskazuje na wzrost świadomości znaczenia kultury oraz jej immanentnego związku z człowiekiem. Ze względu na obecność celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego kwestia ta została podniesiona również w zakresie międzynarodowej ochrony dóbr kulturalnych.

Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla praw człowieka

Akty wandalizmu na Bliskim Wschodzie pokazały konieczność zbadania, nieznanego dotąd jeśli chodzi o skalę, celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego oraz jego wpływu na prawa człowieka, jak i zachodzących w tym przypadku relacji. Jak podkreśla Specjalny sprawozdawca ds. praw kulturalnych, dziedzictwo kulturowe pełni szczególną rolę w życiu człowieka z tego względu, że tworzy most pomiędzy przeszłością, teraźniejszością a przyszłością²³. Samo dziedzictwo kulturowe należałoby rozumieć jako „ogół źródeł, które umożliwiają proces identyfikacji i rozwoju kulturowego osób i grup, które w sposób wyraźny lub dorozumiany chcą przekazać je przyszłym pokoleniom”²⁴. Należy zatem rozróżnić dziedzictwo kulturowe materialne, w skład którego wchodzi m.in. zbiory muzeów, bibliotek, archiwów, a także architektoniczne obiekty zabytkowe, jak i dziedzictwo niematerialne, czyli zwyczaje, obrzędy religijne, tradycje. Dotychczas istotnym czynnikiem ochrony dziedzictwa kulturowego, z punktu widzenia praw człowieka, był jego związek z określoną jednostką lub grupą narodową, etniczną lub religijną²⁵. Bennoune w swym raporcie podkreśla jednak istnienie relacji pomiędzy dziedzictwem kulturowym a całą ludzkością, powołując się na treść preambuły przytaczanej już Konwencji haskiej z 1954 roku, która wprowadza pojęcie dziedzictwa kulturowego całej ludzkości. O ile bowiem dość wyraźnie prawa człowieka zostaną naruszone w przypadku pozbawienia mniejszości etnicznej prawa do określonych praktyk religijnych,

²¹ H. SCHREIBER, A. BUDZISZEWSKA: *W stronę prawa do kultury? W: Ochrona dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego, 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu II*. Red. E. MIKOS-SKUZA, K. SAŁACIŃSKI. Warszawa 2015, s. 64.

²² Ibidem.

²³ Rada Praw Człowieka ONZ: *Rapport de la Rapporteuse spéciale dans le domaine des droits culturels*, Nations Unies, 3 février 2016. A/HRC/31/59.

²⁴ Rada Praw Człowieka ONZ: *Rapport de l'Experte indépendante dans le domaine des droits culturels*, Mme Farida Shaheed, Nations Unies, 21 mars 2011. A/HRC/17/38.

²⁵ Tak między innymi Rada Praw Człowieka: *Rapport de l'Experte indépendante...*

o tyle taka kwalifikacja w przypadku niszczenia zabytków materialnych kultur antycznych może budzić wątpliwości. Warto więc przytoczyć w tym miejscu opinię sędziego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości Cançado Trindade, odnoszącą się do konieczności związania dziedzictwa kulturowego z całą ludzkością niejako subsydiarnie: „ostatecznym uprawnionym do prawa do ochrony i zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego i duchowego są społeczności ludzkie, z którymi jest ono związane lub nawet ludzkość jako całość”²⁶.

W treści aktów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka brakuje regulacji bezpośrednio odnoszących się do samego tylko dziedzictwa kulturowego. Konieczność jego zachowania oraz zabezpieczenia można jednak interpretować pośrednio. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na określone w preambule Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka prawo do godności, obejmujące także poszanowanie dziedzictwa składającego się na historię człowieka i wyodrębnienie określonych grup²⁷. Rozwinięciem tych postanowień jest art. 22 PDPC określający prawo do urzeczywistniania swoich praw kulturalnych, umożliwiające przez państwa i współpracę międzynarodową. Również wolność wyznania oraz prawo do miejsc kultu zagwarantowane w art. 18 odsyła bezpośrednio do wartości kulturowych. Przykładem naruszenia tego prawa może być zniszczenie XI i XII-wiecznych mużulmańskich grobowców w Timbuktu w Mali, otoczonych przez lokalną społeczność szczególną czią. Z jednej strony mamy bowiem do czynienia z ogromną stratą dla całej ludzkości, z drugiej „zaprzeczeniem tożsamości, wierzeń, historii i godności ludności lokalnej”²⁸. Istotny jest również art. 27 PDPC określający swobodę uczestnictwa w życiu kulturalnym. Artykuł ten ma globalny charakter, obejmuje więc wszelkie formy kulturowych aktywności i potrzeb człowieka. Podobnie zostało to wskazane w art. 15 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

Również w pozostałych aktach prawa międzynarodowego ochrona dziedzictwa kulturowego urasta do rangi uniwersalnej. Mowa tu między innymi o Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku²⁹,

²⁶ Demande en interprétation de l'arrêt du 15 juin 1962 en l'affaire du Temple de Préah Vihear (Cambodge c. Thaïlande). Opinion individuelle du juge Cançado Trindade, C.I.J. Recueil 2013. W: Conseil des droits de l'homme: Rapport de la Rapporteuse spéciale dans...

²⁷ Uznanie niszczenia dziedzictwa kulturowego za naruszenie prawa do godności zostało *explicite* wyrażone w Deklaracji UNESCO o celowym niszczeniu dziedzictwa kulturowego, zgodnie z którą celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego może prowadzić do naruszenia „godności ludzkiej a także innych praw człowieka”, UNESCO Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage, 17 October 2003, 32 C/Resolution 15.

²⁸ Rada Praw Człowieka ONZ: Rapport de la Rapporteuse spéciale...

²⁹ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. Dz.U. z 1976, nr 32 poz. 190.

Konwencji dotyczącej podwodnego dziedzictwa kulturalnego z 2001 roku³⁰, Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku³¹, a także o licznych aktach niemających mocy wiążącej, przyjętych przez ONZ, UNESCO, a także inne organizacje rządowe lub pozarządowe zajmujące się dziedzictwem kulturowym.

W związku ze zbrodniczą działalnością organizacji terrorystycznej Daesz (tzw. Państwa Islamskiego) na terenie Syrii i Iraku, Rada Wykonawcza UNESCO udzieliła odpowiedzi na pytanie o rolę organizacji w zachowaniu i zabezpieczeniu Palmyry oraz innych miejsc w Syrii, będących dziedzictwem światowym³². Podkreślono w niej znaczenie Rezolucji 38 C/48 o wzmocnieniu działań UNESCO w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz promocji pluralizmu kulturowego w razie konfliktów zbrojnych³³. Na jej podstawie zobowiązano Dyrektora generalnego UNESCO do zainicjowania rozmów pomiędzy państwami członkowskimi oraz innymi instytucjami związanymi z ONZ celem utworzenia „chronionych stref kulturowych, których walor jest wspólny i powszechnie przyjęty”³⁴. Propozycja ta spotkała się z akceptacją specjalnego delegata Głównego Sekretariatu ONZ do spraw Syrii. Rezolucja podkreśla także istotną rolę UNESCO w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego jak i niematerialnego. Dyrektor generalny zobowiązany jest odąd do dalszego zacieśniania współpracy międzynarodowej, a przede wszystkim do koordynowania działań w przypadku zwalczania nielegalnego handlu dziełami sztuki, a także ochrony różnorodności kulturowej na obszarach objętych konfliktem. Ponadto został zobowiązany do opracowania, wspólnie z państwami członkowskimi oraz podmiotami współdziałającymi z ONZ, strategii na rzecz wzmocnienia działań UNESCO w przedmiocie ochrony dziedzictwa kulturowego³⁵.

Jak wskazuje Bennoune, zapewnienie należytej ochrony dobrom kultury możliwe będzie jedynie wówczas, gdy problematyka ta zostanie zbliżona do domeny praw człowieka. Polegać ma to przede wszystkim na odwróceniu niejako przedmiotu ochrony z obiektu na osobę. Pozwoli to bowiem przejść z dotychczasowego po-

³⁰ Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego, przyjęta 2 listopada 2001 r. na 31. Konferencji Generalnej UNESCO. Tekst dostępny: http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp: 30.10.2017].

³¹ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. Dz.U. z 2011, nr 172, poz. 1018.

³² UNESCO Rada Wykonawcza: *Rôle de l'UNESCO dans la sauvegarde et la préservation de Palmyre et d'autres sites syriens du patrimoine mondial*, 199 EX/28, Paryż, 8 kwietnia 2016.

³³ UNESCO Rada Wykonawcza: *Renforcement de l'action de l'UNESCO en matière de protection du patrimoine culturel et de promotion du pluralisme culturel en cas de conflit armé*, Paryż, 17 sierpień 2015, 197 EX/10.

³⁴ UNESCO: *Le Conseil exécutif renforce le rôle de l'UNESCO dans le domaine de la protection du patrimoine culturel*. Tęskt dostępny: <http://fr.unesco.org/news/conseil-executif-renforce-role-unesco-domaine-protection-du-patrimoine-culturel?language=en> [dostęp: 17.06.2016].

³⁵ UNESCO: Rada Wykonawcza: *Renforcement de l'action de l'UNESCO...*, § 2.

strzegania ochrony dóbr kultury wyłącznie jako kwestii zabezpieczenia określonych obiektów lub praktyk do zapewnienia istnienia świadomości praw osób i społeczności, z którymi są one związane³⁶. Ponadto Bennoune wskazuje na jeszcze jeden istotny czynnik wiążący dziedzictwo kulturowe z człowiekiem. Znajduje to potwierdzenie w aktualnej polityce tzw. Państwa Islamskiego. W związku z dzisiejszym rozwojem techniki oraz powszechną obecnością mediów w życiu człowieka niszczenie dziedzictwa kulturowego na terenie Syrii i Iraku stało się wydarzeniem medialnym. Działalność tej organizacji terrorystycznej jest więc skierowana na jak najszerze jej nagłośnienie, zaś obiekty kulturalne stały się swego rodzaju kartami przetargowymi w konflikcie. Nie można nie dostrzec symbolicznego wymiaru w zorganizowanym koncercie petersburskiej orkiestry Teatru Maryjskiego w ruinach Palmyry po odbiciu miasta z rąk terrorystów³⁷. Prowadzone są także rozmowy nad odbudową zrujnowanego kompleksu świątynnego, co również ma stanowić przesłanie dla oprawców, że świat nie godzi się na zaburzanie przeszłości przez terrorystów³⁸.

Na zakończenie warto pochylić się nad treścią niezwykle istotnej, z punktu widzenia poruszanej tematyki, Deklaracji Rady Praw Człowieka ONZ z 27 września 2016 roku, która stawia znak równości pomiędzy ochroną dziedzictwa kulturowego a prawami człowieka³⁹. W treści Deklaracji podniesiono, że niszczenie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego niesie za sobą istotne konsekwencje dla wykonywania praw kulturalnych zapewnionych m.in. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w tym przede wszystkim swobody dostępu do dziedzictwa kulturowego. Ponadto, wyrażono konieczność podjęcia działań na dwóch płaszczyznach, zarówno zabezpieczenia i ochrony dziedzictwa kulturowego przed ewentualnym aktem wandalizmu, jak również odpowiedzialności w przypadku jego dokonania, bez względu na to, czy został on popełniony przez podmiot państwowy czy niepaństwowy, w czasie konfliktu czy pokoju lub jako akt terroru⁴⁰. Deklaracja ta stanowi odpowiedź na aktualne pytania dotyczące klasyfikacji prawnej niszczenia dziedzictwa kulturowego w razie konfliktów asymetrycznych, a w szczególności tzw. terroryzmu kulturowego, wykraczającego poza dotychczasowe regulacje prawne. Została w niej określona także ranga niebezpieczeństwa, na jakie narażone jest społeczeństwo pozbawione dziedzictwa wskutek aktu wandalizmu. Stanowi on bowiem naruszenie prawa do uczestnictwa w życiu kulturalnym, a tym samym może

³⁶ Rada Praw Człowieka ONZ: Rapport de la Rapporteuse spéciale..., s. 18.

³⁷ T. JOHN: *Russian Orchestra Plays Bach Amid Ruins of Palmyra*. "Time", 26.05.2016. Tekst dostępny: <http://time.com/4320723/russia-orchestra-concert-syria-palmyra/> [dostęp: 30.10.2017].

³⁸ S. JENKINS: *After Palmyra, the message to Isis: what you destroy, we will rebuild*. "The Guardian", 29.03.2016. Tekst dostępny: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/mar/29/palmyra-message-isis-islamic-state-jihadis-orgy-destruction-heritage-restored> [dostęp: 31.12.2016].

³⁹ Rada Praw Człowieka ONZ: Droits culturels et protection du patrimoine culturel, 27 września 2016.A/HRC/33/L.21.

⁴⁰ Ibidem, § 8.

przyczynić się do destabilizacji spójności społecznej oraz zagrozić tożsamości kulturowej. Jak podkreślono, jest to szczególnie niebezpieczne w sytuacji konfliktów, gdyż stanowi przeszkodę dla nawiązania dialogu, zawarcia pokoju czy też pojednania⁴¹. W treści Deklaracji wyeksponowano ważną rolę UNESCO, samej Organizacji Narodów Zjednoczonych, Światowej Organizacji Celnej oraz INTERPOL-u do „walki i przeciwdziałania naruszeniom lub niszczeniu, płądrowaniu i przemytowi, kradzieżom i zorganizowanemu nielegalnemu obrotowi dobrami kultury, a także do ich przywracania”⁴². Deklaracja Rady Praw Człowieka ONZ zawiera ponadto szereg wytycznych skierowanych do państw, w celu zapewnienia należytej ochrony dziedzictwa kulturowego, między innymi poprzez zacieśnienie współpracy międzynarodowej, a także między organami państwowymi a społeczeństwami i instytucjami lokalnymi.

Podsumowanie

Kwestia ochrony dziedzictwa kulturowego uważana jest za część powszechnej ochrony praw człowieka. Wspomniany proces antropologizacji prawa międzynarodowego, a także wzrost świadomości wartości niesionych przez dziedzictwo kulturowe, wskazują, że jego ochrona nie może być przedmiotem wyłącznie międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Należy mieć na uwadze rosnące współcześnie znaczenie prawa własności intelektualnej oraz pieczy nad szeroko pojętymi przejawami działalności ludzkiego intelektu. Dziedzictwo, jako efekt działalności człowieka i grup na przestrzeni wieków, a także całej ludzkości musi stanowić przedmiot szczególnej ochrony. W kwestii połączenia człowieka z jego dziedzictwem znamienne stały się słowa sędziego Trindadego: „czy ktoś chce się do tego przyznać, czy nie, ciało i dusza stanowią jedno i zupełnie sztucznym jest próbować odciąć jedno od drugiego”⁴³. Zdanie to jednoczy duchowe i fizyczne zniszczenie ludzi i ich kultur. Pokazuje w doskonały sposób koherencję między człowiekiem a jego dziedzictwem.

⁴¹ Ibidem, § 9.

⁴² Ibidem, § 15.

⁴³ Zdanie odrębne sędziego Trindade do wyroku z 18 listopada 2008 r. w sprawie zastosowania Konwencji ds. zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa w sporze pomiędzy Serbią i Chorwacją, Cour Internationale de Justice, Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Croatie c. Serbie), exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2008, p. 412. Opinia dostępna: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-05-EN.pdf> [dostęp: 27.10.2017].

SUMMARY**Cultural heritage and human rights**

This article aims at presenting the issue of the protection of cultural heritage and its relation to human rights. Current events in the Middle-East and cases of intentional destruction of cultural goods seem to show that the notion of cultural heritage protection as a part of humanitarian law appears to be insufficient. The link between culture and human beings has to be reinforced.

Firstly, cultural rights as such and their place in the universal system of human rights are introduced. The next part presents the attempts at applying those rights to cultural heritage and the steps which are being taken by international organizations. Based on reports from the Special reporter in the field of cultural rights, the article then proceeds with an analysis of several recent statements released by the United Nations Human Rights Council and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.